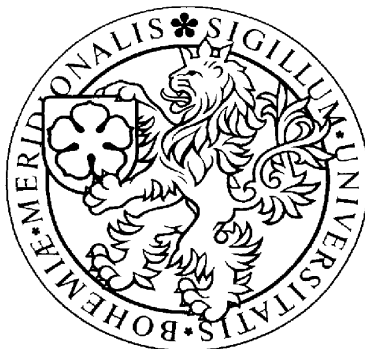

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Zdravotně sociální fakulta**

**ZÁKLADY
KRIMINOLOGIE**

*doplňkové texty pro posluchače kombinované formy studia
studijního programu „Ochrana obyvatelstva“*

studijního oboru „Ochrana obyvatelstva se zaměřením na CBRNE“

Mgr. Jiří ŘEHOR

České Budějovice 2007

O B S A H :

PŘEDMLUVA	4
1. ÚVOD DO KRIMINOLOGIE	5
1.1. Pojem kriminologie	
1.2. Předmět kriminologie a její vztah k jiným oborům	
1.3. Pojmy předmětu kriminologie	
1.4. Úkoly kriminologie	
1.5. Kriminální fenomenologie	
1.6. Kriminální etiologie	
1.7. Shrnutí	7
2. STAV, STRUKTURA A DYNAMIKA KRIMINALITY	9
2.1. Výchozí pojmy	
2.2. Zjevná a latentní kriminalita	
2.3. Prameny informací o registrované kriminalitě a jejich využití	
2.4. Dělení kriminality v policejní statistice	
2.5. Kontrola kriminality a kriminální politika	
2.6. Shrnutí	13
3. PŘÍČINY A PODMÍNKY KRIMINALITY	14
3.1. Úvod	
3.2. Kriminogenní faktory	
<i>Kriminogenní faktory v oblasti sociální</i>	
<i>Kriminogenní faktory v oblasti kulturní</i>	
<i>Kriminogenní faktory v oblasti politické a ekonomické</i>	
<i>Kriminogenní faktory v oblasti právní</i>	
<i>Kriminogenní faktory v oblasti viktimologické</i>	
<i>Kriminogenní faktory v oblasti biologické a psychologické</i>	
<i>Kriminogenní situace</i>	
3.3. Některé aspekty vzestupu kriminality v ČR	
3.4. Shrnutí	18
4. PACHATEL TRESTNÉ ČINNOSTI	19
4.1. Trestně-právní vymezení pojmu pachatel	
4.2. Osobnost pachatelů	
4.3. Typologie pachatelů	
4.4. Shrnutí	21

5.	OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU	22
5.1.	Pojem viktimologie a její předmět zkoumání	
5.2.	Pojem viktimnost	
5.3.	Pojem viktimizace	
5.4.	Typologie obětí	
5.5.	Újma oběti	
5.6.	Pomoc obětem trestného činu	
5.7.	Shrnutí	28
6.	PREVENCE KRIMINALITY	29
6.1.	Úvod	
6.2.	Definice prevence kriminality	
6.3.	Základní kategorie prevence kriminality	
6.4.	Shrnutí	33
7.	KRIMINALITA MLÁDEŽE	34
7.1.	Mladiství pachatelé	
7.2.	Fenomenologie kriminality mládeže	
7.3.	Shrnutí	36
8.	VYMEZENÍ POJMŮ ZÁKLADNÍCH DRUHŮ KRIMINALITY	37
8.1.	Majetková kriminalita	
8.2.	Násilná kriminalita	
8.3.	Mravnostní kriminalita	
8.4.	Hospodářská kriminalita	
8.5.	Shrnutí	40
	LITERATURA	41

PŘEDMLUVA

Kriminologii lze nejobecněji vymezit jako nauku o kriminalitě a o problémech s ní spojených. Ani kriminologie jako vědecká disciplína se nevytvářela samoúčelně, ale vznikla jako potřeba vědeckého zkoumání kriminality již koncem devatenáctého století.

Za významná díla a myslitele na které kriminologie navázala, ve kterých lze shledávat počátky budoucí kriminologie, lze považovat **Cesare Beccaria** dílo „**O zločinech a trestech**“ (1764 – kritika trestního zákonodárství a trestní justice) a **Johna Howarda** dílo „**Stav věznic v Anglii Walesu**“ (1777 – radikální reforma evropských věznic). **Určujícím činitelem byl i vznik italské pozitivistické antropologické školy.**

Ve dvacátém století se kriminalita stala společenským problémem prvořadé důležitosti, což vedlo k rozvoji kriminologie především v Evropě a Severní Americe. V současné době je na mezinárodním fóru a v řadě vyspělých zemí uznávána jako samostatná a pedagogická disciplína. O naléhavosti rozvoje kriminologie v našich poměrech svědčí hlavně prudký vzestup kriminality, která se stává jedním z nejzávažnějších a předních společenských problémů a musíme udělat vše, aby byl její růst zastaven a aby se dostala pod kontrolu.

Kriminologické znalosti (erudice) je potřebná především u profesionálů, působících v té či oné míře v oblasti kontroly kriminality (soudci, státní zástupci, advokáti, policisté, pracovníci vězeňství, sociální kurátoři), ale i pracovníci „Integrovaného záchranného systému“, kteří jsou sami často setkávají s oběti trestného činu, nebo se sami mohou obětí trestného činu stát.

1. ÚVOD DO KRIMINOLOGIE

1.1. Pojem Kriminologie

Termín „KRIMINOLOGIE“ je odvozen od latinského slova „CRIMEN“ (zločin, trestný čin) a je připisován francouzskému antropologovi Topinardovi (1879).

Italský právník a kriminolog Garofalo pak použil tohoto termínu jako titulu své knihy (CRIMINOLOGIA) (1885).

Kriminologie je nauka (věda) o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích, jejích obětech a o její kontrole.

Kriminologie je založená spíše na pozorování skutečnosti a určitých jevů, souvislostí, nežli na teorii. Zkoumá kriminalitu, její pachatele, oběti a její kontrolu jako společenskou realitu, jako reálný fenomén. Jedná se tedy o **vědu empirickou**.

V odborné literatuře se někdy setkáváme s rozličnými upřesňujícími charakteristikami, resp. dalším členěním kriminologie.

Kriminologie **obecná** – zabývá se veškerými kriminálními jevy, všemi druhy kriminality a všemi skupinami pachatelů.

Kriminologie **zvláštní** – soustřeďuje se na jednotlivé druhy kriminality, jednotlivé skupiny pachatelů apod.

Dále se setkáváme s dělením na **teoretickou a empirickou** kriminologii. Při vzdělávání má význam i tzv. „resortní kriminologie“ (policejní, prokurátorská aj.). Dosud málo je rozvinuta **srovnávací** kriminologie, která se zabývá srovnáním kriminality a její kontroly v mezinárodním měřítku, v různých zemích nebo v téže zemi v různých historických obdobích. Nutno zmínit i tzv. **klinickou** kriminologii, která se zaměřuje na pachatele jako jednotlivce.

1.2. Předmět kriminologie a její vztah k jiným oborům

Předmětem kriminologie je v první řadě zkoumání kriminality, jejích pachatelů a obětí a její kontrola.

Kriminalita jako hlavní sociálněpatologický fenomén, zkoumaný kriminologií, má aspekty společenské i osobnostní, sociologické, psychologické, psychiatrické, pedagogické, trestně právní a jiné, proto je kriminologie naukou na rozhraní několika vědních disciplín – **naukou multidisciplinární**.

Kriminologie syntetizuje pohled různých vědních disciplín na daný jev. Je závislá na poznatcích těchto disciplín a musí být neustále připravena k tvůrčímu přejímání těchto poznatků. Proto existuje mnoho členění :

- Kriminální sociologie
- Kriminální psychologie
- Kriminální antropologie
- Kriminální penologie

- Trestní právo
- Kriminální politika
- Kriminalistika
- Forenzní psychologie
- Forenzní psychiatrie
- Soudní lékařství

Ze vztahů k dalším oborům lze uvést především vztah k :

- Trestnímu právu
- Kriminalistice – využívání kriminalistických poznatků v kriminologii
- Penologii – zkoumá tresty, jejich výkon a jejich účinky
- Soudní psychiatrii – zkoumá úlohu psychických poruch při páčání trestné činnosti
- Pedagogice
- Psychologii – zkoumá celkové okolnosti pachatele, psychických jevů, zabývá se možnostmi výchovného ovlivňování sociálně odchylného jednání
- Sociologii – vyvinuta řada teorií orientovaných na příčiny kriminality

1.3. Pojmy předmětu kriminologie

Kriminalita (zločinnost) – souhrn trestných činů spáchaných na určitém území, za určité období.

Vychází z § 3 trestního zákona – jednání, které trestní právo posuzuje jako trestné činy, proto se jedná o tzv. **legální pojetí kriminality**.

Širší pojem kriminality = **Delikvence** tj. i činy jinak trestné, které spáchali nezletilci (osoba mladší 15 let) a osoby trestně neodpovědné pro nepřičetnost. Do pojmu delikvence patří i přestupky.

Negativní společenské jevy (sociálně patologické jevy) nekriminální povahy, tj. jevy, které se negativně odchylojí od norem a hodnot uznávaných společností. Vyznačují se určitou masovostí, trvalostí a rozšířeností ve shodných sociálních podmínkách (sebevražednost, alkoholismus, nealkoholová toxikománie, sexuální promiskuita, rozvodovost).

Spor o rozšíření definice kriminality i o negativní společenské jevy, jedná se o tzv. **sociologickou** definici, na trestní právu nezávislou. Definují trestný čin jako čin společensky škodlivý a kriminalitou se pak rozumí souhrn těchto jednání.

Pachatelé – tento termín kriminologie chápe širěji než trestní právo, nejen jako osoby, které se dopustily trestného činu, ale zkoumá i jejich osobnost. Věnuje pozornost i osobám, které nejsou věkem (dětí) nebo stavem vědomí (nepřičetnost) trestně odpovědné. Zabývá se i problematikou osob, které již trest za spáchaný trestný čin odpykaly, ale i potencionálními pachateli trestných činů.

Oběti – člověk který se stal obětí trestného činu. Podrobně řeší část kriminologie tzv. **viktimologie** – nauka o obětech trestných činů.

Kontrola kriminality – obecně používán v kriminologii ve smyslu plnění úkolů společnosti a státu při ochraně občanů před kriminalitou.

1.4. Úkoly kriminologie

Kriminalita jako hromadný jev je průvodním jevem každé společnosti. Nelze uvažovat o reálné možnosti její úplné likvidace. Spíše se zaměřit na kontrolu kriminality, cílevědomé úsilí o omezení kriminality cestou uplatnění jak represivních, tak preventivních strategií.

Funkcí a úkolem kriminologie je dávat **podněty ke zdokonalování teorie a praktických opatření v rámci kontroly kriminality.**

1.5. Kriminální fenomenologie

Předmětem kriminologie je v první řadě kriminalita. Ta část, kdy kriminologické výzkumy jsou orientovány na popis kriminality, její strukturu, formy, popis kriminalitou způsobených škod, popis stavu kriminality a jejích vývojových tendencí, ale i na popis pachatelů, obětí a jejich společenských vztahů, se nazývá **kriminální fenomenologie.**

1.5. Kriminální etiologie

Kriminální etiologie – kriminologické výzkumy jsou zaměřeny na vysvětlení geneze kriminality. Zabývá se zkoumáním a zjišťováním souvislostí z nichž lze usuzovat na příčinná spojení určitých jevů, tj. poznáváním příčin kriminality z nashromážděných faktů.

1.6. Shrnutí

Pojem, předmět a funkce kriminologie. Kriminologie jako věda empirická a multidisciplinární, její vztah a místo v systému vědních oborů. Základní pojmy a kriminální fenomenologie a etiologie.

Kontrolní otázky :

Definice kriminologie?

Co je předmětem zkoumání kriminologie, základní pojmy?

Vysvětlit pojmy – věda empirická, multidisciplinární, vztah k jiným vědním oborům?

Kriminální fenomenologie a etiologie?

2. STAV, STRUKTURA A DYNAMIKA KRIMINALITY

2.1. Výchozí pojmy

Kriminologické výzkumy směřují především k poznání kriminogenních faktorů spojených s pácháním trestné činnosti, s cílem vyvodit závěry pro kontrolu kriminality. Abychom mohli tyto výzkumy provádět musíme nejdříve kriminalitu popsat, což je provedeno ve statistice kriminality. K tomuto účelu nutno zavést některé základní pojmy.

Registrovaná kriminalita – údaje získané ze statistiky

STAV KRIMINALITY – vyjadřuje početnost, kvantitativní charakteristiku trestných činů nebo osob, které je spáchaly, v absolutních číslech.

Obecně stav kriminality charakterizuje výskyt a rozsah kriminality (počet jednotek daného souboru, které zaznamenají výskyt tr. činnosti, např. počet registrovaných skutků v ČR za rok 2006).

Na stav kriminality však mají vliv demografické procesy, proto se údaje o stavu kriminality v některých případech přepočítávají na početnost obyvatelstva = **INDEX (koeficient) KRIMINALITY**.

Index kriminality se konstruuje podle vzorce :

$$I = \frac{\text{počet pachatelů} \\ \text{(nebo trestných činů)}}{\text{počet obyvatel} \\ \text{ve věku od 15 let}} \quad \times \quad 10\,000 \quad \text{(nebo} \quad 100\,000)$$

STRUKTURA KRIMINALITY - je kvalitativní ukazatel, umožňuje poznat jaká je kvalita kriminality na určitém teritoriu, z jakých hlavních druhů a forem tr. činů se skládá, kdo jsou pachatelé trestných činů, jaká je jejich věková struktura, rozdělení podle pohlaví, vzdělání, profese atd.

Pojem územní struktura – na různých teritoriích jinak, různé kriminogenní faktory.

DYNAMIKA KRIMINALITY – charakterizuje trestnou činnost v pohybu, změně v určitém konkrétním období na určitém území.

V souvislosti s dynamikou kriminality hovoříme o **tendencích** nebo **trendech** kriminality. (**Vzestupná** či **klesající** tendence, trend nebo **stagnace**)

2.2. Zjevná a latentní kriminalita

Zjevná (registrovaná) kriminalita – vyšla najevo a je evidována v oficiálních statistikách.

Skutečná kriminalita – kriminalita registrovaná + kriminalita latentní.

Latentní kriminalita – o této se orgány činné v trestním řízení nedoví, není registrována v oficiálních statistikách.

Můžeme se někdy setkat i se členěním kriminality na černá a šedá čísla.

Černá čísla – trestná činnost o které se orgány činné v trestním řízení nedověděly.

Šedá čísla - dověděly se, ale nepodařilo se vypátrat jejich pachatele.

Umělá latence – trestné činy o kterých se orgány činné v trestním řízení dovědí, ale z nějakého důvodu je neregistrují (zatají).

Míru latentní kriminality ovlivňují :

- intenzita kontroly kriminality
- tolerance poškozených – neoznámí (*u různých druhů trestných činů různá tolerance, souvisí se závažností té které tr. činnosti a obtížnosti dokazování*)

Důvody zatajování :

- neochota zaměstnavatelů oznamovat trestné činy svých zaměstnanců
- obava ze msty pachatele
- stud
- nedůvěra v možnosti a schopnosti policie

2.3. Prameny informací o registrované kriminalitě a jejich využití

Oficiální statistiky – vytvářejí orgány činné v trestním řízení.

Neoficiální statistiky – dílčí statistiky, které si např. vytváří pracovník policie.

KRIMINÁLNÍ (trestní) STATISTIKA = v ČR zahrnuje údaje orgánů zabývajících se kriminalitou – policie, st. zastupitelství, soudy a vězeňská služba. Jednotlivé statistiky vykazují určitou roztržitost, která je dána rozdílným sběrem dat podle postavení jednotlivých subjektů v trestním řízení a podle vlastních předpisů. Rozdíly ve statistice, ale i u policie způsobené chybami při vykazování. K redukci statistických údajů o kriminalitě dochází i v průběhu trestního řízení.

např. ČR rok 1993 – zjištěné skutky 398 505

stíhané skutky 371 662

známé stíhané osoby 82 575

obžalované osoby 57 917

pravomocně odsouzené osoby 35 148

Druhy statistik :

- policejní statistika
- statistika st. zastupitelství
- statistika soudu
- statistika osob ve výkonu trestu

Obecně lze údaje ze statistik rozdělit do 4 kategorií :

- o trestném jednání
- o osobě pachatele
- o zacházení s pachatelem
- o postupu orgánů činných v trestním řízení

Rozdělení policejních evidencí :

- A. Pátrací
- B. Poznatkové
- C. Evidenční informační systémy

Evidenční registry MV

2.4. Dělení kriminality v policejní statistice

Základní rozdělení :

OBECNÁ KRIMINALITA

- násilná
- mravnostní
- majetková
- ostatní

HOSPODÁŘSKÁ KRIMINALITA

ZBÝVAJÍCÍ KRIMINALITA

2.5. Kontrola kriminality a kriminální politika

Kontrola kriminality – tento pojem je v kriminologii používán ve smyslu plnění úkolů společnosti a státu při ochraně občanů před kriminalitou.

(Dříve používán pojem „Boj proti kriminalitě“)

Zahrnuje všechny společenské instituce, strategie a sankce, jejichž **cílem** je dosažení **konformity chování občanů** ve sféře regulované normami trestního práva.

Kontrola kriminality je součástí širěji vymezené „**Sociální kontroly**“ = dosažení konformity chování občanů v dané společnosti vůbec.

Prostředky sociální kontroly – náboženství, morálka, výchova a právo v neposlední řadě právo trestní.

Subjekty působící v sociální kontrole resp. v kontrole kriminality se označují jako **instance** (nositelé).

Rozlišení :

- a) **formální instance** = osoby a instituce jež jsou k těmto úkolům povolány (zřízeny) např. policie, soudy.
- b) **Neformální instance** = vykonávají kontrolní funkce bez zvláštního zmocnění, bez přesně stanoveného postupu i vedle jiných funkcí např. rodina, škola, veřejnost.

Instance (nositelé) kontroly kriminality používají buď **preventivní** nebo **represivní** strategie, které jsou dvě samostatné formy kontroly kriminality. V praxi jsou obvyklé strategie **smíšené**.

Nástrojem kontroly kriminality je **KRIMINÁLNÍ POLITIKA** = úvahy a opatření společnosti a státu s cílem snížit počet trestných činů.

Rozlišuje se :

- a) **Vědecká kriminální politika** – usiluje o systematické uspořádání společenských strategií, taktik a sankčních prostředků, orientovaných na optimální kontrolu kriminality.
- b) **Praktická kriminální politika** – aplikace norem trestního práva a dalších právních předpisů ve sféře kriminality.

Kriminální politika v *užším smyslu* = omezení na trestní zákonodárství a jeho možnosti.

Kriminální politika v *širším smyslu* = každá činnost směřující ve svých důsledcích proti kriminalitě.

Bezpečnostní politika –soubor základních zásad a směrnic, z nichž má vycházet praktická činnost státních orgánů, jiných institucí a jednotlivých občanů, při zabezpečení bezpečnosti, veřejného pořádku v rámci určitého ústavního pořádku.

Bezpečnostní doktrína = vyjádření žádoucího stavu k jehož dosažení směřuje bezpečnostní politika.

Vztah kriminologie a kriminální politiky = kriminologie na základě svých empirických poznatků vyvíjí impulzy ve vztahu ke kontrole kriminality, včetně reforem trestního práva. Je to však pouze jeden z podkladů pro kriminálně politická rozhodnutí.

2.6. Shrnutí

Základní pojmy při popisu kriminality – stav , struktura, dynamika. Skutečná, registrovaná a latentní kriminalita. Prameny registrované kriminality. Kontrola kriminality, kriminální politika a základní pojmy.

Kontrolní otázky :

Vysvětlit pojmy stav, struktura kriminality?

Index kriminality?

Skutečná a latentní kriminalita?

Skutečnosti ovlivňující latenci, umělá latence?

Registrovaná kriminalita a prameny informací o ní?

Rozdělení kriminality v policejní statistice?

Kontrola kriminality, prostředky a nástroje?

3. PŘÍČINY A PODMÍNKY KRIMINALITY

3.1. Úvod

Kriminalita provází celý společenský vývoj. Znepokojuje jak počtem spáchaných trestných činů, ale i způsobem jejich provedení. S rozvojem nejrůznějších oborů lidské činnosti docházelo i k pronikání kriminality do nových sfér činnosti člověka. Tyto skutečnosti nutně vedou k úvahám o kvalitě vztahu člověka k člověku, jeho hodnotové orientaci a též o vztahu skupin uvnitř společnosti a o faktorech, které tyto vztahy ovlivňují. Před kriminologií vyvstává celá řada otázek, jak ke zjištění příčin a podmínek kriminality, tak i k možnostem její kontroly.

Názory na příčiny a podmínky kriminality procházejí dlouhodobým vývojem, nejsou jednoznačné, protože kriminalita je společenský jev, který je podmíněn mnoha faktory a každé poznání je závislé na získání dostatečného množství kvalitních informací. Příčin působí zpravidla více a trestná činnost jakožto společenský jev je výsledkem multifaktorového působení příčin.

Za podmínku trestné činnosti pak považujeme zejména situace (okolnosti), které usnadňují příčině její působení. Mezi příčinou a podmínkou je i užší vzájemně zaměnitelný vztah a vztah vzájemně se podmiňující. Tak např. neřešená podmínka kriminality se může stát příčinou (např. nezajištěný objekt) a naopak (např. neúčinný trest může vyvolat recidivní trestnou činnost).

Poznávací proces je závislý jak na samotných nástrojích poznání (např. metody vědy), tak i na stupni a charakteru společenského zájmu o určitou oblast poznání. Při získávání informací o příčinách kriminality nelze vycházet jen z teoretických poznatků, ale též z poznatků a zkušeností získaných v konfrontaci s bezprostřední kriminální realitou. Je proto nutné využívat nejen informací ze statistických evidencí o výskytu kriminality, ale i provádět výzkum.

3.2 Kriminogenní faktory

V kriminologii rizikové činitele (ať již příčiny nebo podmínky) označujeme pojmem **kriminogenní faktory**. Tyto *vyvolávají, usnadňují nebo podporují* páchaní trestných činů.

Třídění kriminogenních faktorů - je velmi různé. Závisí na třídících hlediscích. S rozvojem poznání věd o člověku a jeho chování, přibývají poznatky o kriminogenních faktorech na jedné straně, ale na druhé straně přibývá i kriminogenních faktorů, které vychází ze stavu společnosti, její ekonomiky, nových úkolů, ale i tvorby nových hodnot.

Existují různá třídění např. podle úrovně zkoumání :

- **konkrétní** – postihují příčinné souvislosti individuálního trestného činu

- **zvláštní** – jsou typické pro určité skupiny a kategorie tr. činu (majetková, násilná kriminalita)
- **obecné** – postihují kriminalitu jako hromadný jev

Další variantou dělení kriminogenních faktorů je dělení na :

- **subjektivní** – individuální osobnostní (faktory tkvící v psychických a fyzických vlastnostech a chování jedince)
- **objektivní** – sociální v užším slova smyslu (rodina, škola), tak i v širším celospolečenském měřítku

Kriminogenní faktory v oblasti sociální

K příčinám a podmínkám kriminality v oblasti sociální řadíme především faktory vyplývající z výchovného působení na jedince (rodina škola, pracoviště, ale i celospolečenské měřítko). Probíhá-li proces socializace jedince bez vážnějších poruch a výkyvů, stává se člověk sociálně způsobilým a je větší předpoklad, že nebude selhávat v sociálních funkcích, což by mohlo vést až k páchání trestné činnosti.

Proces socializace je podmíněn kontrolou :

- **vnější neformální** – složky, které se na tomto procesu přímo podílejí (rodina, skupina vrstevníků, spolupracovníci)
- **vnější formální** – uskutečňuje se prostřednictvím oficiálních institucí (škola, policie, úřady a organizace)
- **vnitřní** – různorodý charakter (např. strach z trestu nebo jinými následky, přesvědčení že dodržování pravidel je výhodnější, ohrožení postavení příslušností k určité negativní skupině)

Kriminogenní faktory v oblasti kulturní

Úzce souvisí s oblastí výchovy. Výsledkem jejich působení je i určitý systém životních hodnot a jejich preference. Vedle rodiny a školy ovlivňuje jejich tvorbu i celý systém společenských institucí, principy společenské morálky a její praktické uplatňování. Odráží se zde i určitý dějinný vývoj společnosti, dostatek vhodných vzorů ve společnosti.

(Po roce 1989 se lidé ocitli nepřipraveni v podmínkách otevřené společnosti. U řady občanů převládla snaha co nejrychleji zbohatnout a dosáhnout úspěchu. Napodobování úspěšných vzorů je často dosahováno pomocí podvodů, krádeží atd.)

Kriminogenní faktory v oblasti politické a ekonomické

Politika ovlivňuje celý společenský život, zejména podstatným způsobem ovlivňuje tvorbu a realizaci práva a právních norem, ovlivňuje ekonomické podmínky života společnosti i výchovný systém a to buď negativním nebo pozitivním způsobem.

Negativní působení pak může vyvolávat nejen růst kriminality, ale zejména vede k protiústavní činnosti, rasismu, terorismu, ale také k násilné a majetkové tr. činnosti, zejména při sociálních konfliktech (stávky, demonstrace atd.). Nutno zmínit i případy zneužívání státní moci.

Také oblast ekonomická bývá širokým polem vzniku a působení příčin a podmínek trestné činnosti. *(Po roce 1989 předčasná dekriminlizace činů spočívajících v neodpovědném nakládání se státním majetkem a úplné zhroucení vnitřního a vnějšího kontrolního systému, byly hlavní příčinou bezrizikového obohacení jednotlivců a skupin na úkor společenského vlastnictví).*

Je zaznamenávána řada nových forem páchání hospodářské trestné činnosti, jako jsou podvody v rámci podnikatelsko odběratelských vztahů, trestné činy proti hospodářské soutěži, trestné činy charakteru zpronevěry, korupce, vyplácení neoprávněných příjmů atd.

Kriminogenní faktory v oblasti právní

Významným politickým faktorem je právní řád státu, kdy jeho nesystémové budování vede k výraznému zlepšení působení kriminogenních faktorů. Základním hlediskem pro legislativní změny se stává momentální aktuálnost tématu a schopnost té které politické skupiny prosadit svůj zájem.

Tento přístup vytváří značné rezervy v legislativě a z toho plynoucí prostor pro páchání protiprávní činnosti (vznik mafií, obchodu s drogami, starožitnostmi, automobily, prostor pro majetkovou tr. činnost v zastavárnách, bazarech atd.).

S touto problematikou souvisí i problém **právního vědomí občanů**, ve kterém se odráží výklad a aplikace zákonů předešlého režimu. Osvojování si právního vědomí je v současné době komplikováno i nízkou úrovní vědomí mravního, související rovněž s předcházející výchovou, úzce souvisí i s důvěrou v právní řád a schopnost policie a ostatních státních orgánů. Adaptace občanů na novou realitu je obtížná, proto vybudování právního státu je proces dlouhodobý.

Kriminogenní faktory v oblasti viktimologické

Jedná se o faktory, kdy určité přístupy oběti mohou přispět k trestnému činu. Na základě výsledků viktimologických výzkumů bylo zjištěno, že např. lehkomyšlnost, dobrodružnost, neopatrnost či provokace oběti (např. vychloubání se bohatstvím, vyzrazováním podnikatelských záměrů, člověk se sklony ke konfliktům jak verbálním nebo fyzickým, vyzývavé ženy nebo stopařky) se snadněji stávají obětí trestného činu ať již násilného nebo majetkového charakteru.

Kriminogenní faktory v oblasti biologické a psychologické

Člověk jako jedinec je postižen různými poruchami, které mu stěžují jeho začlenění do společnosti, uspokojování jeho základních potřeb, což může vést k páchání trestné činnosti. Některé poruchy mohou být vrozené nebo získané během života.

Biologicky a fyziologicky podmíněné zvláštnosti osobnosti jsou častými faktory násilné a mravnostní kriminality (např. sexuální deviace často vyústí do různých forem nepřírozeného ukájení sexuálního pudu, jsou často provázeny sadismem a někdy končí i vraždou).

V rámci faktorů psychologické povahy máme na mysli např. duševní poruchy, závažný deficit intelektu (úroveň vnímání, pozornosti paměti, představ myšlení), ale i jiné jako je úroveň emocí, citů a jiné osobnostní zvláštnosti.

Některé psychologické vlastnosti mají úzkou vazbu na sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, toto má vliv na zvládnutí nebo naopak posílení nepříznivých osobnostních vlastností.

Se zvláštnostmi psychiky, často ve spojení s biologickými poruchami, se setkáváme často u násilné kriminality. Jde o některé osobnostní vlastnosti jako např. cholerické povahové rysy, snížená schopnost sebekontroly, impulzivnost atd.

Kriminogenní situace

Jako kriminogenní situace jsou označovány všechny zvláštnosti společenského i přírodního prostředí ve vztahu k prostoru a času, které usnadňují nebo doprovázejí vznik trestného činu. Kriminogenní situace mohou existovat objektivně bez jakéhokoliv přičinění pachatele či oběti, nebo mohou být záměrně či bezděčně pachatelem nebo obětí navozeny.

Délka takové situace může být velmi různá (např. dlouhodobý konflikt v rodině). Kriminogenní situace má též různorodý charakter, podle druhů trestných činů např. příznivá situace pro vyloupení banky bude jiná než pro krádež automobilu. Míra příznivosti se též liší podle místa (např. kde se objekt nachází – samota, frekventované místo) ale i času (denní noční doba, období dovolených).

3.2. Některé aspekty vzestupu kriminality v ČR

Vzestup kriminality bývá častým průvodním jevem radikálních změn ve společnosti. Ne jinak tomu bylo i v ČR po roce 1989. Nižší výskyt kriminality před rokem 1989 úzce souvisel s omezováním svobod člověka a značného úsilí ze strany státních orgánů o kontrolu kriminality. Nárůst kriminality po roce 1989 v ČR lze spatřovat zejména :

- Statistická čísla ovlivněna legislativními změnami např. zrušením přečinů, zrovnoprávnění všech druhů majetku.
- Amnestií prezidenta – hromadné propuštění vězňů bez jejich přípravy na život na svobodě (bez bydlení, zaměstnání, financí rodiny). Soustředění těchto osob do průmyslových aglomerací a velkých měst.
- Mylné chápání svobody a demokracie některými občany, kdy si toto vysvětlovali ve svůj prospěch, na úkor jiných. Dochází ke změnám hodnotového systému- majetek hraje významnou roli, což vede ke snaze o rychlé zbohatnutí. Devalvace základních civilizačních hodnot (úcta k životu, tělesné a morální integritě).

- Obecné nedodržování právních norem, chybějící podvědomí občanské odpovědnosti, úcty k zákonům.
- Vymizení institucionální kontroly (policie, státní zastupitelství, soud) – tyto orgány takřka vymizely z očí veřejnosti. Kompromitace za činnost v minulém režimu, přebudováním aparátu, nepřehlednost a nedostatek právních předpisů.
- Zánik podnikatelské etiky, která zanikla s likvidací soukromého podnikání.
- Kriminální citlivost občanů, narůstá vědomí, že není schopen se vypořádat s kriminalitou a zaručit bezpečnost občanů.
- Otevření se světu, příliv profesionální importované kriminality.
- Do kriminálně exponovaného věku přicházejí silné populační ročníky z let 1973-1978.

3.4. Shrnutí

Úvod do etiologie kriminologie. Kriminogenní faktory – podmínky a příčiny trestné činnosti, jejich vzájemný vztah a třídění. Kriminalita jako produkt společnosti a některé aspekty vzestupu kriminality v ČR.

Kontrolní otázky :

Co jsou to kriminogenní faktory?

Co považujeme za podmínku trestné činnosti?

Jaká jsou třídící hlediska při rozřazování kriminogenních faktorů?

Jaká jsou specifika kriminogenních faktorů v oblasti sociální, kulturní, politické a ekonomické, právní a viktimologické?

Aspekty vzestupu kriminality v ČR po roce 1989?

4. PACHATEL TRESTNÉ ČINNOSTI

4.1. Trestně právní vymezení pojmu pachatel

Kriminologie chápe obvykle osobu pachatele širěji než trestní právo, nejen jako osobu, která se dopustila činu, který platný trestný zákon vymezuje jako trestný čin, ale zkoumá i osobnost pachatele. Věnuje pozornost i osobám, které svým věkem (děti) nebo stavem vědomí (nepříčetnost) orgány činné v trestním řízení trestně nestíhají. Zabývá se též problematikou osob, které již trest za spáchaný trestný čin odpykaly, ale i tzv. potenciálními pachateli trestných činů.

Trestně – právní vymezení pojmu pachatel- pachatel může být pouze osoba fyzická, příčetná, která dosáhla věku 15-ti let. Pachatel trestného činu je osoba, která svým jednáním naplnila všechny znaky trestného činu (§ 3 tr. zákona).

4.2. Osobnost pachatelů

Osobnost – v nejobecnější rovině je chápána jako organický celek duševního života člověka zahrnující jak biologický základ jedince, tak i společenské podmínky jeho života včetně společenských vztahů.

Osobnost je v kriminologii stejně jako v psychologii studována jako specifikum konkrétního jedince a jako specifikum odlišností, příp. shody s osobnostmi dalších jedinců, příp. skupin jedinců.

V praxi (policejní, soudní) jsou součástí popisu osoby a osobnosti pachatele tyto charakteristiky :

- *Sociodemografické (věk, pohlaví, trestně právní údaje o pachateli a jeho činu, včetně předpokládané motivace)*
- *Informace o společenském a sociálním začlenění pachatele (s důrazem na jeho asociální a antisociální projevy)*
- *Osobní a rodinná anamnéza, včetně kriminální*
- *Znalecké posudky (psychiatrické, psychologické, sexuologické – pouze v některých případech)*

Při hlubším **zkoumání pachatelů trestných činů** je pozornost vědeckých pracovníků zaměřena především na :

- *Zjištění podmínek psychického formování pachatelovy osobnosti (v rodině, škole atd.).*
- *Zjištění kriminogenních podmínek konkrétní situace (s ohledem na zvláštnosti dané osobnosti), které mohly ovlivnit spáchání trestného činu.*
- *Analýzu sociálně psychických vlastností osobnosti (názory, zvyky, obsah a úroveň zájmů a potřeb, charakterové zvláštnosti atd.) včetně předpokladů pro pozdější nápravu pachatele a jeho společensky žádoucí sociální začlenění.*
- *Zjištění motivace pachatele v širších souvislostech.*
- *Zjištění předcházející trestné činnosti.*

4.3. Typologie pachatelů

Snaha zobecňovat poznatky o osobách pachatelů je součástí zkoumání kriminality a je doprovázena pokusy zařadit pachatele dle určitých znaků, které se u nich vyskytují častěji než u běžného jedince.

Typologie – metoda umožňující třídění soustav, objektů nebo jevů pomocí typů. Umožňuje rozčlenit pachatele trestných činů podle určitých kritérií, znaků či souboru znaků do skupin, z nichž každou lze charakterizovat pomocí určitého modelu, prototypu, typu.

Typ – je komplex vlastností, rysů či jiných znaků osobnosti, které sice nepostihují celou osobnost jedince, ale jsou společné většímu počtu osob, z nichž podle výskytu právě těchto znaků, lze vytvořit dílčí skupinu v rámci konkrétní typologie. **Čisté** typy ve skutečnosti neexistují.

Rozdělení typologii :

- a) Vychází především z biologické charakteristiky osobností pachatelů.
- b) Typologie vycházející z psychologické charakteristiky osobnosti pachatelů.
- c) Typologie zdůrazňující převážně sociologické charakteristiky osobností pachatelů - vychází ze zkoumání sociálního prostředí pachatele, sociálního učení, hodnotových orientací pachatele a jeho sociálního začlenění

Kriminologické poznatky o pachatelích se využívají :

- *Při řešení problémů a vypracování obecných záměrů trestní politiky (hranice trestní odpovědnosti, zavádění nových druhů trestů, formulování nových skutkových podstat tr. činů, např. u drog).*
- *Při individuálním rozhodování, zjišťování úmyslu pachatele trestný čin spáchat, zjišťování motivace pachatele, rozhodování o trestu, podmíněném propuštění, speciálních přístupů k některým kategoriím pachatelů.*

Kriminologické poznatky jsou využívány při řešení následujících otázek:

- Zločincem se člověk rodí nebo stává – vysvětlení podílu získaného sociálního a přírodního biologického jednání pachatelů.
- Zda osobnosti pachatelů jsou specifickými osobnostmi – zda mají zvláštní vlastnosti.
- Zda lze pachatele trestem, výchovou nebo léčbou ovlivnit tak, aby již trestnou činnost nespáchali.
- Zjišťování, jaké faktory jsou ve hře při vzniku a průběhu trestného činu konkrétního pachatele – je-li větší vliv vnějších zábran – trest, technické překážky, než je vliv morálních zábran pachatele.

4.4. Shrnutí

Osobnost jako psychologický pojem. Trestně-právní vymezení pojmu pachatel a zkoumání osobnosti pachatele trestných činů v kriminologii. Typologie pachatelů. Využití poznatků k pachatelům trestných činů pro policii a kriminální politiku.

Kontrolní otázky :

Osobnost pachatele a na jaké informace k pachateli je zaměřeno zkoumání kriminologie?
Trestně-právní vymezení pojmu pachatele trestného činu?
Třídění typologií?

5. OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU

5.1. Pojem viktimologie a její předmět zkoumání

Viktimologie je vědní obor, který se zformoval jako součást kriminologie v 50-tých letech 20. století.

Slovo viktimologie je odvozeno od latinského slova *victima* = **oběť**. V rámci kriminologie rozumíme obětí fyzickou osobu, která trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku cti nebo jiných právech.

V literatuře se můžeme setkat i se širším výkladem pojmu oběť. Za oběť jsou považovány i osoby právnické (organizace, instituce); újma nemusí být způsobena jen trestným činem, ale též živelnými pohromami, válkou, politickou diskriminací.

Pro kriminologii je výhodnější užší vymezení pojmu oběti, neboť umožňuje při výzkumech dospět ke konkrétnějším a užitečnějším závěrům.

Definice viktimologie – vědní obor, který se zformoval jako část kriminologie, který se zabývá osobností oběti, rolí oběti v genezi trestného činu, rolí oběti v odhalování a stíhání trestného činu, způsoby jak pomoci oběti po trestném činu, a způsoby, jak se vyhnout poškození trestným činem.

Viktimologie se zajímá o oběť jako zdroj informací o trestném činu potřebných k jeho odhalení a objasnění, zkoumá oběť jako původce a nositele stop a na základě vztahů oběti k pachateli vypracovává postupy k usvědčení pachatele. Spolupracuje s obětí při oznámení trestného činu, výslechu svědků a poškozených, při vyšetřovacích úkonech jako jsou rekonstrukce, rekognice, experiment.

Z definice viktimologie vyplývá i předmět zkoumání, který tvoří těchto šest skupin jevů :

- 1) osoba oběti (její biologické, psychické a sociální vlastnosti)
- 2) vztahy mezi pachatelem a obětí (výzkumy ukazují, že ve značné míře se znali nebo existoval jiný vztah)
- 3) role oběti v genezi trestného činu v procesu viktimizace (podíl oběti na své viktimizaci)
- 4) role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání trestní věci
- 5) pomoc obětem trestných činů, způsoby jejich odškodnění a rehabilitace
- 6) modely lidského chování, kterými se potenciální oběť může vyhnout poškození trestným činem

5.2. Pojem viktimnost

Pojem viktimnost – je souhrn předpokladů k tomu, aby se člověk stal obětí trestného činu.

Každý člověk se může stát obětí, každý má ale určitý stupeň viktimnosti. U některých skupin obyvatel je pravděpodobnost stát se obětí vyšší, u jiných nižší. Je přímá souvislost mezi stupněm viktimnosti a vlastnostmi, které charakterizují určitou skupinu obětí. V kriminologii není zkoumání viktimnosti zaměřeno ke všem druhům trestných činů souhrnně, ale je užitečnější zkoumat viktimnost u jednotlivých druhů trestné činnosti samostatně (např. vraždy, krádeže, znásilnění, loupeže atd.)

Činitelé ovlivňující viktimnost :

- a) Byly prokázány závislosti mezi viktimností a **profesí** oběti. Mezi rizikové skupiny v kategorii deliktů proti životu a zdraví patří např. policisté, strážníci, hlídači, průvodčí atd. Např. loupeží jsou naopak častěji ohroženi taxikáři, obsluha benzinových čerpadel, prodavači, poštovní doručovatelky atd.
- b) Bylo prokázáno, že viktimnost ovlivňují i psychické vlastnosti oběti např. agresivita (hádky, konfliktní situace), lehkomyšlnost, dobrodružnost (stopaři, navštěvování nebezpečných míst).
- c) S viktimností souvisí i věk osob, zejména u násilných deliktů (mladí lidé častěji obětí ublížení na zdraví)
- d) Viktimnost se zvyšuje i u osob, které se vyznačují deviantními nebo patologickými způsoby chování, odchylujících se od běžných norem života společnosti. Takoví lidé přitahují pozornost pachatelů trestných činů krádeží, loupeží, vydírání, šikany (např. narkomani, homosexuálové atd.)
- e) Viktimnost se zvyšuje i u osob žijících v určitém asociálním prostředí. Tito jsou napadáni společníky, konkurenty (např. zločinecké gangy, pasáci atd.)
- f) Velmi zranitelnou skupinou jsou alkoholici (loupeže).

Pojem tzv. „Index viktimnosti“ – je kvantitativní míra udávající počet obětí určitého druhu trestných činů, připadajících ročně na 10 000 členů určité homogenní sociální skupiny.

Např. v ČR se v minulých letech stalo ročně přibližně 200 vražd, Index viktimnosti ve vztahu k veškerému obyvatelstvu je 0,2. Ve skupině mužských homosexuálů je 1,0, tedy 5x vyšší.

5.3. Pojem viktimizace

Pojem viktimizace – je proces, v němž se potenciální oběť stává obětí skutečnou.

Potencionální obětí rozumíme osobu, která se ještě nestala obětí trestného činu, ale u níž vzhledem k jejím vlastnostem nebo chování, je značné riziko, že se jí může stát.

Proces viktimizace – probíhá již delší nebo kratší dobu před spácháním vlastního trestného činu a v průběhu páchaní trestného činu.

Viktimologie se zabývá dvěma problémy viktimizace, zkoumá jakou roli ve vzniku trestného činu sehrává oběť.

- a) **Vztah oběť – pachatel** – poměrně často existuje předchozí vztah mezi obětí a pachatelem, který ovlivňuje proces viktimizace. Je to významný faktor jak pro vznik trestného činu, tak pro jeho průběh, ovlivňuje i odhalování a vyšetřování trestného činu. Tento vztah může být buď **subjektivní**, přímo se znají, je častější (milenci, obchodní partneři) nebo **objektivní**, nezávisí na oběti ani na pachateli např. znají se z práce, bydlí ve stejné čtvrti, usnadní vzájemné setkání. (Výzkumy – např. u vražd pouze 1/5 se neznali, 2/5 se znali velmi dobře, 2/5 se znali např. z hospody, u loupeží u 59% se znali, u znásilnění bylo 31% obětí z okolí pachatele.
- b) **Chování oběti** – oběť svým chováním před trestným činem, v době činu a po něm ovlivňuje *iniciaci činu, jeho průběh a těž možnost odhalení a usvědčení pachatele*. Ovlivňuje i povahu a intenzitu újmy, která vznikne trestným činem.

Některé způsoby chování oběti :

Neopatrnost, lehkomyšlnost, podceňování nebezpečí, uvedení se do stavu snížené obranyschopnosti:

- Nezabezpečení svého majetku
- Vpuštění neznámých osob do bytu
- Vychloubání se před cizími lidmi
- Cestování autostopem v noci
- Opilý host se nechá vylákat

Provokace oběti – u násilných a sexuálních deliktů.

Specifická varianta – role oběti a pachatele jsou téměř zaměnitelné, jen náhoda nebo exces určí kdo bude pachatel.

Případy, kdy se oběť vůbec nepodílí = výjimky.

Pojem „Vina oběti“ – vyjádření podílu oběti na své viktimizaci.

Význam viktimologie pro prevenci kriminality

Viktimologie svým zkoumáním chování oběti může přispět k preventivním opatřením proti kriminalitě – **viktimologická prevence**.

Je důležité prosadit ve společnosti vědomí, že ve svobodné demokratické společnosti nese každý spoluodpovědnost za své bezpečí. Je nereálné očekávat, že by státní orgány samy zajistily absolutní ochranu občanů. Očekává se součinnost občanů při procesu boje proti kriminalitě, ve vhodných podmínkách a pokud je to v silách občana, se před hrozícím nebezpečím bránit. Očekává se i pomoc při odhalování trestné činnosti.

Viktimologie na základě svých zkoumání přispívá k aktivizaci veřejnosti, varuje občany před hrozícím nebezpečím, propaguje technické prostředky v boji proti páčání trestné činnosti. Vypracovává určité modely a návody jak se chovat při jednotlivých druzích trestné činnosti aby se předešlo viktimizaci (znásilnění, loupežná přepadení, ublížení na zdraví).

5.4. Typologie obětí

Typologie jako roztrídění obětí do určitých skupin podle určitých kritérií je dosti obtížné. Jsou však vytvářeny typologie, které obsahují nejčastější typy obětí.

Jedna z typologií je třídění podle kritéria „**Viny obětí**“, která rozděluje oběti následovně :

- 1) oběti, které si sami zaviniily svou viktimizaci :
  - a) individuálně (např. oběť provokatér)
  - b) příslušností k rizikové skupině, která je společností hodnocena negativně (např. prostitutky)
- 2) oběti, které nezaviniily svou viktimizaci :
  - a) individuálně (občan okradený přesto, že řádně zabezpečil svůj majetek, malé dítě)
  - b) příslušností k rizikové skupině, která je společností hodnocena pozitivně (např. policista)

Typy z jiných typologií, které se vyskytují i v praxi a je jim nutno věnovat pozornost :

- predestinovaná oběť – osoba s vysokým stupněm viktivnosti
- předstírající oběť – simulant, inscenátor
- dobrovolná oběť – osoba poškozená na vlastní žádost nebo s vlastním souhlasem
- oběť recidivista – osoba se stala opakovaně obětí, např. proto, že její amorální způsob života ji přivádí často do nebezpečných situací
- skrytá oběť – oběť, která zůstala utajena před policií a justičními orgány

5.5. Újma obětí

Újma způsobená oběti – újmu klasifikujeme z těchto hledisek :

- 1) újma na životě, zdraví, majetku, cti
- 2) psychická újma – projevuje se zejména úzkostí, bázni, nedůvěrou k lidem, sebelítostí, pocitem bezmocnosti
- 3) poškození sociálního postavení oběti – v rodině, zaměstnání, v okolí

Klasifikace újmy z časového hlediska :

- 1) krátkodobé
- 2) dlouhodobé
- 3) celoživotní

Klasifikace z hlediska bezprostřední souvislosti s trestným činem :

- 1) **újma primární** – má přímou souvislost s trestným jednáním pachatele např. zranění způsobené pachatelem
- 2) **újma sekundární** – vznikající až druhotně v návaznosti na již spáchaný trestný čin, sekundární újma může někdy převýšit újmu primární (sebevražda oběti, rozvrat manželství, celoživotní poruchy chování atd.)

Procesy, kterými tyto újmy vznikají, označujeme jako primární a sekundární viktimizaci. K sekundární viktimizaci dochází, jestliže je oběti po ukončení trestného činu způsobena další újma. Jejím zdrojem může být :

- pachatel – vyhrožování, zastrašování
- sociální prostředí – výčitky rodičů, pověst oběti utrpí zveřejněním případu, bulvární tisk
- nevhodný postup státních orgánů – opakovaně vyslýchané zneužité děti, přístup policie k oběti a vyšetřování

Trauma oběti trestného činu

Každý trestný čin vyvolá u oběti menší či větší trauma a určité reakce oběti. Psychické a fyzické reakce obětí lze shrnout do následujícího přehledu :

- 1) **psychické prožívání**
  - pocity viny
  - ztráta sebedůvěry
  - pocit neskutečnosti
  - strach
  - pocit nejistoty
- 2) **psychické změny** (několik hodin nebo dnů po činu, dlouhodobé nebo trvalé)
  - zhoršení paměti
  - zhoršení rozumových schopností
  - zpomalení myšlení
  - snížení koncentrace pozornosti
  - náladovost
  - zvýšená potřeba péče a ohledů
- 3) **fyzické a tělesné reakce**
  - tělesná slabost
  - srdeční potíže
  - žaludeční potíže
  - bolesti hlavy
  - plačtivost
  - ochromení, strnutí

Je nutné, aby státní orgány kladly důraz na postup v trestním řízení, který musí být ohleduplný a citlivý, nevyvolávající sekundární viktimizaci. Důležité etapy :

- jednání osoby, která jako první přichází do kontaktu s obětí
- postup policie při prvním rozhovoru s obětí
- postup policie při vyšetřování
- postup soudů a ostatních státních orgánů

5.6. Pomoc obětem trestného činu

Oběť trestného činu se často dostává do těžké životní situace. Snaha viktimologie je vyburcovat nejen veřejné mínění, ale i politické a státní orgány k různým praktickým aktivitám na pomoc obětem. V počátcích snah o zlepšení postavení oběti měly tyto aktivity podobu převážně humanitární pomoci, poskytované dobrovolnými organizacemi a nadacemi, postupně se začíná v této oblasti angažovat i stát a některé formy právní pomoci získávají právní podklad.

Lze rozlišovat několik základních forem pomoci obětem :

- a) Poradenská, sociální a terapeutická** – tyto formy pomoci jsou nejvíce naléhavé v době bezprostředně po činu, kdy je postavení oběti nejtěžší, oběť je např. zraněna, nachází se v duševním šoku, ocitá se často bez finančních prostředků. Je třeba takovým obětem po lékařském ošetření somatických poranění také kvalifikovanou psychologickou nebo psychiatrickou péči. Zvláště naléhavý je tento úkol u dětí a starých osob. Pro tyto účely se vypracovávají různé programy nazývané **krizová intervence**. Cílem těchto postupů je překonat akutní krizi, podpořit racionální reakce oběti, poskytnout psychickou oporu, poradit při řešení právních, rodinných a sociálních problémů.
- b) Pomoc obětem realizovaná trestně procesními prostředky** – sem patří například občansko právní řízení. Tento způsob je však zdoluhavý, malá efektivita, často vymožení náhrady je velmi problematické. Výhodnější pro oběť je rozhodnout o návrzích na náhradu škody v rámci trestního procesu v tzv. **adhezním řízení** (viz. § 43-46 tr.ř., § 206, 228 tr.ř.)
- c) Kompenzace škody státem** – realizuje se na základě zákona č. 209/1997 Sb. O poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, jak vyplývá ze změn a doplnění provedených zákonem č. 265/2001 Sb. Odškodní státem se však zpravidla váže na některé podmínky např. poskytuje se pouze u některých deliktů, oběť si nesmí způsobit škodu vlastní vinou, je limitováno atd.

5.7. Shrnutí

Pojem a předmět viktimologie. Pojem viktimnost a které činitele ji ovlivňují. Index viktimnosti. Pojem viktimizace, role oběti v genezi trestného činu a jeho objasňování. Pojem vina oběti. Typologie oběti. Újma oběti a pomoc obětem trestného činu.

Kontrolní otázky :

Viktimologie a její předmět zkoumání?

Vysvětlit pojem viktimnost, index viktimnosti?

Vysvětlit pojem viktimizace, role oběti v tomto procesu?

Typologie oběti?

Pomoc obětem trestného činu?

Význam viktimologie v prevenci kriminality?

6. PREVENCE KRIMINALITY

6.1. Úvod

Po roce 1989 došlo v ČR ke značnému nárůstu kriminality a tato se jak kvantitou, tak kvalitou přiblížila ostatním vyspělým zemím. Tyto změny se projeví především v následujících směrech :

- Kriminalita majetková, násilná, mravnostní se stala jevem masovým
- Vyrůstá objem pouliční kriminality (loupeže, vloupání do motorových vozidel)
- Vyrůstá počet případů tzv. domácího násilí
- Zvyšuje se brutalita a bezohlednost
- Roste podíl pachatelů dětí a mladistvých
- Snižuje se věková hranice pachatelů
- Zvyšuje se podíl žen na trestné činnosti
- Vyrůstá podíl pachatelů i obětí z řad etnických, národnostních menšin a z řad cizinců a migrantů
- Přibývá tzv. prvopachatelů
- Hospodářská kriminalita se přeměňuje v kriminalitu korporací
- Organizovaný zločin představuje nový sociálně patologický fenomén
- Roste počet trestných činů v souvislosti s drogami
- Nerovnoměrnost v geografickém rozložení kriminality
- Strach veřejnosti z kriminality
- Růst kriminality ve vyspělých zemích
- Kapacita trestně právních instancí kontroly přestává postačovat

Do druhé poloviny 20. století se kontrola kriminality zaměřovala především do trestně-právní oblasti t. j. trestně-právní postih pachatelů. Kriminální politika má však při kontrole kriminality vedle represivní strategie i druhý pól orientovaný na preventivní strategii, který v současné době, při nárůstu kriminality, sehrává stejně důležitou roli.

Vydeme-li z definice kriminologie je zřejmé, že otázky spojené s prevencí kriminality jsou neoddělitelnou součástí tohoto oboru.

Do prevence kriminality patří *veškeré aktivity* směřující k *předcházení* páčání trestných činů, ke *snižování* jejich výskytu, cestou *zamezení páčání* nebo *neutralizací příčin a podmínek* vzniku trestných činů (kriminogenních faktorů).

6.2. Definice prevence kriminality

Prevence kriminality je součástí kriminální politiky, pokud je chápána jako úvahy a opatření společnosti a státu s cílem snížit počet trestných činů.

Strategie při kontrole kriminality :

- a) represivní – řeší až následek
- b) preventivní – působí předem

U nás spíše převažovala stránka represivní (ale větší náklady) preventivní stránka byla opomíjena.

Definice prevence kriminality – Soubor nejrůznějších aktivit mimotrestního charakteru, orientovaný na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jeho zmenšení.

Obecně prevence představuje pokus eliminovat trestnou činnost ještě před jejím *započítím* nebo před jejím *pokračováním*.

Subjekty prevence – veškeré státní instituce
- nestátní instituce – zájmová a politická sdružení občanů, církev, nadace atd.

Objekty prevence – sociální prostředí (příčiny a podmínky
- pachatelé a oběti

6.3. Základní kategorie prevence kriminality

V soudobé kriminologii je nejrozšířenější dělení prevence podle obsahového zaměření následovně :

- sociální
- situační
- viktimologickou

Sociální prevence

Je nejrozšířenější, zaměřená na sociální faktory kriminality. Její opatření spadají z větší části do oblasti sociální politiky. Opatření sociální prevence zahrnují širokou problematiku rodiny, školství, zdravotnictví, zaměstnanosti, volného času, profesní přípravy, územního plánování, urbanismu atd. Významná úloha v těchto procesech připadá zejména rodině a škole.

Situační prevence

Situační prevence je zaměřena na odstraňování kriminogenních situací, spočívá v opatřeních, jež snižují možnost spáchání trestného činu a zvyšují pravděpodobnost odhalení pachatele. Opatření situační prevence mají charakter převážně technický, organizační a administrativní.

Kriminologické a kriminalistické poznatky ukazují, že určitá místa, určitá doba dne, týdne, měsíce či roku a určité situace jsou pro některé kriminální aktivity příhodné. Z toho vyplývá, že kontrola a pozornost věnovaná těmto skutečnostem, může rozsah kriminality ovlivnit.

Některá opatření situační prevence :

- 1) zvýšení ochrany objektů, osob a věcí,
- 2) přemístění věcí na bezpečnější místo,
- 3) ztížení přístupu k prostředkům vhodným pro spáchání trestného činu,
- 4) zmenšení očekávaného prospěchu z trestného činu a zvýšení rizika pro pachatele,
- 5) zlepšení dohledu nad lokalitou.

Důležitou složkou situační prevence je tzv. *technická prevence*, s níž někdy bývá situační prevence nesprávně ztotožňována.

Situační prevence je preferována před prevencí sociální. Její zavádění je rychlejší, jednodušší a mnohdy i levnější. Její účinnost je snadněji ověřitelná, v mnoha případech je krátkodobější, nebo vede k přesunu kriminality do jiných lokalit.

Formy přesunu kriminality :

- **teritoriální přesun** – jiná část města, sousední okres,
- **časový posun** – z večerních hodin do časných ranních hodin,
- **funkční přesun** – krádeže nahrazují loupeže,
- **přesun v taktice**
- **přesun v objektech** – místo přepadení obchodů, přepadávání podnapilých chodců.

Viktimologická prevence

Tato prevence je zaměřena na využití viktimologických poznatků, které se pak uplatňují při tvorbě preventivních programů a určitých modelů chování osob. Je zaměřena na potencionální a skutečné oběti trestných činů. Zaměřuje se na činnost osvětovou a poradenskou. Poučuje o tom, jak se mají lidé chovat, aby sebe a svůj majetek zbytečně nevystavovali zvýšenému nebezpečí napadení, jak se bránit před útokem a po něm. Do této prevence zahrnujeme i výcvikové kurzy psychologické a fyzické sebeobranu, terapeutické a rehabilitační zacházení po útoku.

Podle okruhu adresátů dělíme prevenci kriminality následovně :

- prevenci **primární**,
- prevenci **sekundární**,
- prevenci **terciální**.

Primární prevence

U primární prevence jsou preventivní aktivity adresovány veškerému obyvatelstvu, působí plošně, na každého, bez ohledu na stupeň ohrožení nebo na kriminální rizikovitost. Působí na vytváření optimálních podmínek pro rozvoj společnosti, jejich institucí a občanů. Zahrnuje oblasti sociální politiky, politiky zaměstnanosti, urbanismu, územního plánování, rozvoje jednotlivých regionů. Vzhledem k tomu, že jejím výslovně stanoveným cílem není omezování kriminality, nazýváme ji ***nepřímou strategií prevence kriminality***.

Sekundární prevence

Sekundární prevence je zaměřena na rizikové skupiny a jedince, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou buď pachateli (potencionální pachatelé) nebo naopak oběťmi (potencionální oběti) trestných činů. V tomto případě jde o ***přímou strategii prevence kriminality***.

Terciální prevence

Terciální prevence je zaměřena na předcházení recidivě (opakování) trestné činnosti a viktimologické recidivě u oběti. Orientuje se na jednotlivce a skupiny, kteří se již v minulosti dopustili trestné činnosti a na osoby, jež se již v minulosti staly oběťmi trestných činů. Také v tomto případě jde o ***přímou strategii prevence kriminality***.

6.4. Shrnutí

Pojem prevence kriminality. Základní kategorie prevence kriminality. Hlavní cíle a zaměření sociální, situační a viktimologické prevence. Rozdíly mezi primární, sekundární a terciální prevence kriminality. Přímá a nepřímá strategie prevence kriminality.

Kontrolní otázky :

Jaká je definice prevence kriminality?

Co je podstatou sociální prevence?

Jaká jsou opatření situační prevence?

Rozdíl mezi primární, sekundární a terciální prevencí?

7. KRIMINALITA MLÁDEŽE

7.1. Mladiství pachatelé

S ohledem na budoucí vývoj kriminality je velmi důležité při analýzách kriminality věnovat pozornost kriminalitě mládeže. Je nutné věnovat trvalou pozornost formám a projevům sociálně-patologických jevů u dětí a mladistvých. Tato pozornost nesmí být pouze rázu represivního, ale musí mít spíše podobu pedagogicko-psychologické analýzy.

Zákon č. 218/2003 Sb. Odpovědnost mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže definuje :

- 1) **mládež** – děti mladší 15-ti let a mladiství,
- 2) **dítě mladší 15-ti let** – ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného, nedovršíl 15. rok věku,
- 3) **mladistvý** – ten, kdo v době spáchání provinění dovršíl 15. rok a nepřekročil 18. rok věku. Uplatňuje se zde řada specifických nedostatků životních zkušeností, schopností správně hodnotit životní situace, sklon k napodobování, tendence dokázat svoji odvahu.

V ustanovení § 89 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. se uvádí, že dítě mladší 15-ti let není trestně odpovědné. Je vycházeno ze skutečností, že tyto osoby nejsou ještě natolik vyspělé, aby chápaly nebezpečnost určitého protiprávního činu.

Pojem **provinění** – protiprávní čin, trestný čin nebo čin jinak trestný, spáchaný mládeží.

Další pojmy užívané v kriminologii:

Prekriminalita - (dětská kriminalita) protiprávní činnost, které se dopouštějí osoby před dosažením trestní odpovědnosti (15 let). Většina dětských delikventů se dostává do rozporu se zákonem kolem 12 roku věku, první provinění se ale vyskytují již mezi 5-6 rokem.

Pachatelé věku blízkém věku mladistvých – trestní zákon respektuje, že dovršení věku 18 let nemá automaticky za následek dovršení vývoje a formování osobnosti. Nestanovuje přesnou hranici, každý případ řešen individuálně. Je bráno za všeobecnou polehčující okolnost při výměře trestu § 33 písm. b) trestního zákona a soud ve smyslu § 26 odst. 5 trestního zákona může u takového pachatele v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, též některá z výchovných opatření zákona č. 218/2003 Sb. V kriminologii se za takového pachatele považuje osoba věku 18-24 let.

7.2. Fenomenologie kriminality mládeže a znaky kriminality mládeže

V osmdesátých letech je zaznamenán celkem setrvalý stav trestné činnosti mládeže. V letech devadesátých dochází k podstatnému vzestupu v počtu pachatelů z řad dětí a mladistvých na více než dvojnásobek např. v roce 1996, kdy vrcholil nárůst těchto pachatelů, bylo zaznamenáno kolem 23 000 pachatelů mladších 18 let. Z tohoto byla přibližně polovina dětí. V dalších letech došlo k mírnému poklesu, ale začíná se vyrovnávat počet pachatelů dětí a mladistvých.

Došlo i ke zvýšení podílu mládeže na celkové kriminalitě, který v roce 2001 dosáhl až 21,4 %. V posledních letech tento podíl činí 13-15 %.

Současné aspekty kriminality mládeže lze shrnout následovně :

- děti a mladiství pachatelé se sice dopouštějí omezeného okruhu trestné činnosti, zejména majetkové, ale v tomto omezeném okruhu představují podstatnou část jejich pachatelů,
- přibývá pachatelů z řad dětí
- útoky proti životu, zdraví, svobodě a lidské důstojnosti jsou prováděny se zvyšující se brutalitou,
- pohnutky ke spáchání trestných činů a následky s nimi spojené jsou společensky závažné,
- vysokou společenskou nebezpečnost vykazují skutky spáchané mládeží ve skupinách, ve velkých městech (průmyslových aglomeracích),
- věková hranice pachatelů z řad mládeže se snižuje.

Charakteristickými rysy trestné činnosti mladých lidí jsou:

- nedostatečná plánovitost trestného činu, přispívá k objasnění
- neadekvátnost jejich jednání – neschopnost odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu, nebo se některých potřeb vzdát,
- nebezpečí tíhnutí k extremistickým hnutím,
- chlubitost svými činy,
- vandalismus,
- šikanování,
- kriminalita bývá páchána pod vlivem možných asociálních či antisociálních módních životních stylů,
- pro mladistvé pachatele je příznačné i dřívější zahájení sexuálního života a promiskuitní životní styl,
- hodnota odcizené věci bývá často neúměrně nízká v porovnání se škodou způsobenou trestným činem,
- nedostatek životních zkušeností,
- trestná činnost mládeže může mít i nádech určitého druhu zábavy či soutěživosti, zaplňování přebytečného volného času, potřeba seberealizace,
- mladí lidé se zapojují do kriminality dospělých a dostávají atraktivní předměty za svou účast na činnosti zločineckých skupin,

- jednání je často revoltou proti světu dospělých,
- náhodnost místa spáchání trestného činu, použití nevhodných nástrojů či potřeb pro získání nebo ukrytí věcí pocházejících z trestné činnosti, nedokonalá konspirace a zahlazení stop,
- mladí lidé se stávají i oběťmi „virtuální reality“, která je jim zprostředkována masmédií a počítačovými hrami,
- mladí lidé mají na svědomí i značnou část požárů a výbuchů,
- podílejí se na anonymních telefonátech, ohlašující fiktivní situaci obecného ohrožení,
- kriminalita je často páchána pod vlivem alkoholu a toxických látek.

7.3. Shrnutí

Vymezení pojmu mládež, mladiství pachatelé, dítě mladší 15-ti let a pachatelé věku blízkém věku mladistvých. Zákon č. 218/2003 Sb. Kriminalita mladistvých a dětí, její fenomenologie, znaky kriminality mládeže.

Kontrolní otázky :

Vysvětlit základní pojmy?

Jaké jsou charakteristické rysy trestné činnosti mladých lidí ?

8. VYMEZENÍ POJMŮ ZÁKLADNÍCH DRUHŮ KRIMINALITY

8.1. Majetková kriminalita

Pro majetkové trestné činy je charakteristický útok pachatele proti cizímu majetku. Majetkovou kriminalitu zařazujeme do obecné kriminality. Je nutné odlišit majetkovou kriminalitu od hospodářské kriminality. Majetková kriminalita směřuje proti majetku fyzických i právnických osob, hospodářská kriminalita směřuje proti hospodářskému řádu a jeho fungování. Trestné činy proti majetku jsou vymezeny v IX. Hlavě zvláštní části trestního zákona. (*Důležitá změna po roce 1989 – rovnocenná trestně právní ochrana všech druhů a formám vlastnictví.*)

Majetkové trestné činy dále dělíme na **krádeže vloupáním, krádeže prosté a ostatní majetkovou kriminalitu**. Majetková kriminalita zaujímá převážnou část celkové kriminality (přibližně 65 – 70 %). Nejčastější jsou krádeže, podvody a zpronevěry.

Majetkovou trestnou činnost rozdělujeme do **tří základních skupin** :

- a) **první skupina** – trestné činy u nichž je charakteristickou pohnutkou ziskovost a směřují k obohacení pachatele (např. krádež § 247, zpronevěra § 248, podvod § 250 tr.z. atd.)
- b) **druhá skupina** – trestné činy spočívající v úmyslném poškození cizího majetku, u těchto pachatel většinou není veden úmyslem se obohatit (např. poškozování cizí věci § 257, poškozování věřitele § 256 tr.z. atd.)
- c) **třetí skupina** - trestné činy podílnictví, kdy pachatel využívá trestné činnosti páchané jinou osobou (§§ 251, 252 tr.z.)

8.2. Násilná kriminalita

Násilná kriminalita je zařazena do obecné kriminality. Jde o pojem užívaný kriminologií, nikoliv právní, který nebývá chápán jednotně. Toto se projevuje v tom co je za násilí považováno nebo proti čemu směřuje (proti osobě, proti věcem, násilí psychické respektive verbální). Laická veřejnost řadí mezi násilí i krádeže vloupáním.

Nejobvyklejší pojetí násilí v právu a kriminologii je násilí, které se omezuje na útok na fyzickou nebo psychickou integritu člověka, ve smyslu **úmyslného užití fyzického násilí, resp. pohrůžky násilí, vůči jiné osobě**.

Hrozba násilím a nebo již použité násilí je motivováno buď :

- a) **nepřátelstvím** (např. vražda spáchaná ze msty)
- b) **instrumentální násilí** – slouží dalšímu účelu (např. obohacení – loupež)

Trestní zákon pojem násilí nedefinuje a neuvádí trestné činy násilné povahy jako ucelenou skupinu zvláštní části trestního zákona (nalezneme je v různých hlavách zvláštní části trestního zákona např. hlava sedmá – trestné činy proti životu a zdraví, hlava třetí – proti pořádku ve věcech veřejných, hlava čtvrtá – trestné činy obecně nebezpečné, hlava pátá – trestné činy hrubě narušující občanské soužití, hlava osmá – trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti).

Násilná kriminalita z celkové kriminality zaujímá přibližně 6 - 8 %. V poslední době dochází k mírnému nárůstu a zvyšuje se brutalita útoků. Nejvíce jsou zastoupeny trestné činy ublížení na zdraví, loupeže, násilí na veřejném činiteli, vraždy.

8.3. Mravnostní kriminalita

Mravnostní kriminalita je zařazena do obecné kriminality. Jde o značně nesourodý celek trestných činů. Nesourodý celek proto, že sexuální podtext lze najít i u jiných trestných činů např. zhářství, krádež (fetišista), tato jednání jsou spjata se sexuálním vzrušením a uspokojením.

Podstatou **mravnostní (sexuální) kriminality** je ukájení pohlavního pudu formami, které společnost netoleruje. Sexuální morálka a sociálně tolerované sexuální chování náleží k nejproměnlivějším jevům sociální a kulturní historie lidstva.

Sexuální trestný čin - se cílově vztahuje vždy k jedné nebo více osobám, které jsou přímo nebo zprostředkovaně postaveny do role sexuálního objektu tím, že pachatel jimi určitým způsobem disponuje k uspokojení svých individuálních potřeb a přání.

V mravnostní kriminalitě můžeme vymezit dvě kriminologicky odlišné podskupiny trestných činů :

- a) trestné činy spojené s ukájením pohlavního pudu, překročení okruhu dovolených sexuálních partnerů nebo dovolených sexuálních jednání,
- b) trestné činy spojené s prostitucí – prostituce samotná není považována za trestnou činnost. Skutkové podstaty trestných činů souvisejících s touto problematikou jsou zařazeny v hlavě V., VIII. a v hlavě VII. zvláštní části trestního zákona.

Další rozdělení trestných činů v rámci mravnostní kriminality :

- a) trestné činy směřující proti svobodě rozhodování v pohlavních vztazích (znásilnění, obchodování se ženami atd.),
- b) trestné činy ohrožující zdravý vývoj mládeže (pohlavní zneužívání, ohrožování mravnosti),
- c) trestné činy směřující proti zásadám morálky v pohlavních vztazích (kuplířství).

Mravnostní kriminalita zaujímá z celkové kriminality přibližně 0,5 – 0,7 % . Jde o trestnou činnost s vysokou nebezpečností pro společnost, neboť zasahuje do oblastí důstojnosti člověka a do sféry zdravého vývoje mládeže. Vyskytují se časté důsledky promítající se do psychiky, zdraví či do morálky osob. Tato trestná činnost je často

spjata i s dalšími trestnými činy např. majetkovými a násilnými. (Při znásilnění často oběť okradena, hrozí ublížení na zdraví nebo usmrcení, když oběť klade odpor nebo když se pachatel bojí odhalení a usvědčení).

Nelze pomíjet časté psychické poranění oběti projevující se strachem, úzkostí, depresemi, problémy v pozdějších intimních vztazích apod. Časté je i sekundární poškození oběti ať již postupy při vyšetřování, přístupy okolí oběti nebo přístupem médií.

8.4. Hospodářská kriminalita

Pojem hospodářská kriminalita není přesně vymezen a není chápán jednotně vzhledem k tomu, že se neustále vyvíjí a mění podmínky hospodářských vztahů.

V počátcích formování kriminologie (koncem 19. století) byly činěny i první pokusy o vymezení definice hospodářské kriminality. Již v roce 1872 na kongresu v Londýně Edwin Hill ve svém projevu zmiňuje tzv. „kriminální kapitalisty“ a jejich podíl na vzrůstající kriminalitě.

V roce 1935 Albert Morris vysvětluje svůj pohled na kriminalitu a hospodářskou kriminalitu pojmy- kriminální „podsvětí“ a kriminální „nadsvětí“.

Významným krokem k definici hospodářské kriminality je již dnes klasické zpracování teorie „kriminality bílých límečků“ (autor Edwin Sutherland rok 1939). Definoval hospodářský zločin jako jednání, které spáchala osoba vážená, vysoce společensky postavená v rámci svého povolání, využívající svého postavení a prestiže.

V roce 1954 v Německu vymezuje Hoffman dva rozhodující znaky pro definici :

- Jde o porušení, která jsou namířena proti hospodářskému systému nebo hospodářskému celku.
- Tato jednání jsou typická pro podnikatele, obchodníky a živnostníky.

V souvislosti s vývojem ekonomiky se stále objevují nové formy trestné činnosti, které i nadále komplikují vymezení pojmu hospodářské kriminality. Obecně se však jedná o kriminalitu proti hospodářskému řádu a jeho fungování, při kterém dochází ke zneužívání hospodářských nástrojů, která ohrožuje důvěru v hospodářském životě.

Pro potřeby kriminologie je vymezována hospodářská kriminalita jako **„společensky nebezpečná jednání, naplňující skutkové podstaty trestných činů obsažených v trestním zákoně, jež poskytují ochranu soukromým, veřejným i státním zájmům v oblasti ekonomiky“**.

Hospodářská kriminalita v celkové kriminalitě v současné době přibližně 12 % a zahrnuje nesourodý celek trestných činů od krádeží prostých, zpronevěr, podvodů, zneužívání pravomoci veřejného činitele, úplatkářství atd.

Společenská nebezpečnost hospodářské kriminality má určité specifické prvky :

- vysoké škody
  - finanční
  - morální (poškození důvěry v hospodářských vztazích)
  - vraždy nebo zabití (zničení konkurence, nekvalitní potraviny, falšování léků, sebevraždy v důsledku hospodářského krachu, korupční aféry)
- operace a činnosti se pohybují na hranicích legálního jednání, charakterizovány určitou **anonymitou** , není osobní distance mezi pachatelem a obětí, pachatel a společnost často chápe určitá jednání jako výraz schopnosti pachatele nebo podnikatelské riziko,
- nižší kriminální citlivost společnosti a občanů
- návaznost na organizovaný zločin

8.5. Shrnutí

Vymezení pojmů - majetková, násilná, mravnostní a hospodářská kriminalita.

Kontrolní otázky :

Jak je definována majetková kriminalita, dělení majetkových trestných činů.

Definice mravnostního trestného činu.

V čem spočívá společenská nebezpečnost mravnostní kriminality.

Pojem instrumentální násilí.

Existuje vůbec přesná definice hospodářské kriminality, jak definována v kriminologii.

Fenomenologie a etiologie majetkové, násilné, mravnostní a hospodářské kriminality.

LITERATURA

Doc. JUDr. Josef ZAPLETAL, CSc. a kolektiv, Kriminologie Díl I., Obecná část (druhé upravené vydání), Policejní akademie ČR, katedra kriminologie , Praha 1995

Doc. JUDr. Josef ZAPLETAL, CSc. a kolektiv, Kriminologie Díl I., Obecná část (třetí upravené vydání), Policejní akademie ČR, katedra kriminologie, Praha 1998

Doc. JUDr. Josef ZAPLETAL, CSc. a kolektiv, Kriminologie Díl II, Zvláštní část (druhé upravené vydání), Policejní akademie ČR, katedra kriminologie, Praha 1996

Doc. JUDr. Josef ZAPLETAL, CSc. a kolektiv, Kriminologie Díl II. Zvláštní část (třetí upravené vydání – dotisk), Policejní akademie ČR, katedra kriminologie, Praha 2000

BRABCOVÁ I., Hospodářská kriminalita z pohledu kriminologie, Policejní akademie Praha 2001

Oto NOVOTNÝ, Josef ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, Universita Karlova, Praha 1996

ZÁKONY :

Trestní zákon a trestní řád

Zákon o policii ČR

Zákon č. 218/203 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, jak vyplývá ze změn a doplnění provedených zákonem č. 265/2001 Sb.